

Nr 38*Utlåtande i anledning av väckt motion om tillägg till livräntor åt pensionärer från Svenska tobaksmonopolet.*

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 22, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *von Friesen* hemställt »att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa avtal om bestridande från bolagets medel av ytterligare tillägg å de livräntor som avses i förordningen den 11 juni 1943 om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror med ett skäligt belopp, förslagsvis 15 procent».

Över motionen har utskottet i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från statens pensionsanstalt. Yttrande har därjämte på utskottets begäran avgivits av styrelsen för Svenska tobaks aktiebolaget.

Historik m. m.

Enligt förordningen den 11 juni 1943 (nr 347) om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror — som utfärdats i enlighet med riksdagens skrivelse den 2 juni 1943 (nr 266; jfr prop. nr 200) — skall under vissa förutsättningar ersättning i form av livränta utgå till de tidigare enskilda tobaksimportörerna och deras anställda samt tobaksagenterna.

I 9 § stadgas sålunda, att grossistimportör, som bedrivit sin rörelse sedan den 1 januari 1937 och som personligen handhaft den omedelbara ledningen av rörelsen, äger erhålla ersättning för förlorad näringsverksamhet i form av livränta. Till grund för beräkningen därav skall läggas en på visst sätt beräknad årslön till affärsledaren dock högst 10 000 kronor. Livränta skall till den som under minst 20 år bedrivit importverksamhet utgå med sex tiondelar av sålunda fastställd ledarlön samt till den som icke uppnått 20 verksamhetsår med ett i förhållande till verksamhetstidens längd nedsatt belopp.

Hos tobaksimportör stadigvarande anställd person, som till följd av importmonopolets införande mist sin anställning, äger jämlikt 11 § erhålla ersättning under följande villkor, nämligen

a) att han vid monopolets ikraftträdande var svensk medborgare samt uppnått 21 års ålder,

b) att hans inkomst av arbetet under de fem närmaste kalenderåren före monopolets ikraftträdande uteslutande eller till väsentlig del härflutit av anställning hos tobaksimportör, samt

c) att han icke erhållit och icke kunnat erhålla likvärdig anställning i statens tjänst eller hos monopolets utövare. — Ersättningen skall till den som vid importmonopolets ikraftträdande uppnått minst 45 års ålder utgå i form av livränta och till övriga anställda i form av inkomstersättning. Livräntan respektive inkomstersättningen är fastställd på grundval av ersättningstagarens medelårsinkomst, varmed förstås medeltalet av den vederbörligen styrkta årsinkomst som åtnjutits i den mistade anställningen åren 1938 och 1939, dock att, därest sagda medeltal överstiger 10 000 kronor, överskjutande belopp icke medräknats. Livränta skall till den som under minst 20 år innehaft anställning hos tobaksimportör utgå med sex tiondelar av medelårsinkomsten samt till den som icke uppnått 20 anställningsår med ett i förhållande till anställningstidens längd nedsatt belopp. Om ersättningstagare på grund av sin anställning beretts pension, skall livräntan minskas med pensionens belopp.

Enligt 13 § äger tobaksagent, varmed förstås envar, som yrkesmässigt för utländsk fabrikants räkning verkat för avsättning inom riket av importerade tobaksvaror och som bedrivit sin verksamhet sedan den 1 januari 1937 och i medeltal för de mellan den 31 december 1934 och den 1 januari 1940 fallande verksamhetsåren genom agenturen erhållit minst en tiondel av sin hela inkomst av förvärvsverksamhet, uppbära livränta, om han vid importmonopolets ikraftträdande nedlagt sin verksamhet som tobaksagent. Till grund för beräkningen av livräntan skall läggas medelårsinkomsten av tobaksagenturen under de verksamhetsår som nyss nämnts, dock att, därest medelårsinkomsten överstiger 10 000 kronor, överskjutande belopp ej medräknas. Livräntan skall till den som under minst 20 år bedrivit verksamhet som tobaksagent utgå med sex tiondelar av den sålunda fastställda medelårsinkomsten samt till den som icke uppnått 20 verksamhetsår med ett i förhållande till verksamhetstidens längd nedsatt belopp.

Bestämmandet av de ersättningar som enligt förordningen skall utgå anförtroddes åt en för riket gemensam kommission (tobakskommissionen) med viss i förordningen angiven sammansättning. Kommissionens verksamhet har numera upphört.

Den 22 juni 1943 träffades mellan svenska staten, å ena, samt Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet, numera Svenska tobaks aktiebolaget (Tobaksbolaget), å andra sidan, ett avtal, varigenom tobaksmonopolet bland annat förband sig att till de inom tobaksbranschen sysselsatta personer som avses i förordningen utgiva de ersättningar som fastställts av kommissionen.

Motiven till de nu berörda ersättningsreglerna återfinnes främst i det *betänkande rörande reglering av import- och detaljhandeln med tobaksvaror* (SOU 1940: 34), som den 16 december 1940 avgavs av tillkallade sakkunniga (*1938 års tobakshandelsutredning*). Utredningsmännen har i ersättningsfrågan uttalat bland annat följande:

Vad de inom tobaksimporten anställda angår, synes en särskild omständighet böra tillbörligt beaktas. Av såväl arbetsgivare som anställda inom branschen har gjorts gällande, att importnäringens svårigheter nödvändig-

gjort en mycket låg lönestandard för importörernas personal. Vid verkställda undersökningar ha vi ansett detta påstående vinna bekräftelse.

Till stöd för detta uttalande kan exempelvis anföras, att genomsnittslönen till de hos grossisterna anställda manliga kontoristerna år 1938 synes ha utgjort allenast 2/3 av medelinkomsten samma år för motsvarande personalgrupp hos monopolbolaget. Hos grossisterna anställda kassörskor ha uppburit föga mer än hälften (56 procent) av medelinkomsten för samma kategori av bolagets personal. Vid bedömandet av dessa siffror bör märkas, att avsevärt större del av grossisternas personal än av bolagets har sin verksamhet förlagd till den högsta dyrorten (Stockholm).

Vidare kan nämnas, att manlig lagerpersonal hos grossistfirmor i Stockholm år 1938 i genomsnitt uppnådde en lön av allenast 2 422 kronor.

Efter övervägande av nu berörda förhållanden ha vi funnit oss böra föreslå, att ersättningen till äldre personal gives formen av livränta och att anställda i yngre åldersklasser erhålla engångsbelopp. Den ålder, som minst skall hava uppnåtts för att livränta skall utgå, ha vi icke ansett oss kunna sätta lägre än till 50 år. Engångsersättning skulle sålunda utgå till personer med en ålder av 49 år eller därunder.

Såsom villkor för erhållande av ersättning synes böra uppställas, att ersättningstagarens inkomst av arbete under de fyra kalenderåren närmast före monopolets ikraftträdande uteslutande eller till väsentlig del härflutit av anställning inom tobaksimporten.

Med hänsyn till vad nyss anförts rörande de anställdas i allmänhet anmärkningsvärt låga lönenivå, finna vi ersättningarna böra tillmätas efter jämförelsevis generösa grunder, då risk eljest i åtskilliga fall synes föreligga att existensminimum underskrides. Vi finna anledning särskilt understryka, att några direkta jämförelser med gängse grunder för pensionering icke böra kunna anställas. Det synes oss nämligen vara en klar principiell skillnad på det fall, att en person vid fastställd avgångsålder, eller på grund av sjukdom dessförinnan, pensioneras enligt de med anställningen förbundna pensionsvillkoren eller därmed jämförliga grunder, och det fall, att staten förbjuder en förut lovlig näring och därmed på en gång berövar en hel kår dess levebröd.

Vad de närmare reglerna för ersättningarnas beräkning angår, föreslå vi, att livränta bestämmes efter medeltalet av inkomsten under år 1938 och 1939, dock att, om medelårsinkomsten överstiger 10 000 kronor, överskjutande belopp ej medräknas. Under förutsättning av minst 20 anställningsår skulle livränta utgå med sjuttiofem procent av medelårsinkomsten. För personer med mindre än 20 anställningsår skulle livränta utgå med ett i förhållande till anställningstidens längd reducerat belopp.

Alternativt föreslog utredningsmännen, att lägsta åldern för erhållande av livränta sänktes till 45 år.

Ur betänkandet må här vidare återgivas följande av utredningsmännen gjorda uttalande:

I detta sammanhang torde även böra framhållas, att vi — här som på andra punkter — funnit oss böra bedöma det föreliggande spörsmålet så som det framstår under normala förhållanden. Därest frågan om ett inlösningsförfarande nu icke vunnit aktualitet på grund av denna utredning, vilken ju igångsatts före stormaktskriget utbrott, hade importörerna måhända till följd av importsvårigheterna sett sig nödsakade att efter hand avskeda åtminstone större delen av sin personal, liksom deras egna utsikter till inkomst av rörelsen undan för undan minskats. Huruvida och i vad mån dessa

omständigheter böra beaktas vid inlösningsförfarandet är en fråga, till vilken vi icke ansett oss böra taga ställning.

På grundval av betänkandet utarbetades inom finansdepartementet förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror ävensom till förordning om vissa ersättningar vid införande av statsmonopol å importen av tobaksvaror. Förslagen framlades för riksdagen genom Kungl. Maj:ts den 9 april 1943 dagtecknade proposition nr 200.

Föredragande departementschefen, statsrådet Wigforss, anförde däri följande, som här är av intresse.

För egen del finner jag de av utredningsmännen anförda skälen för ett statsingripnade så vägande, att den sedan lång tid tillbaka aktuella frågan icke längre bör undanskjutas. Vid detta ståndpunktstagande har jag särskilt fäst avseende vid de sakkunnigas uppgift, att engrosimportens vinstmarginal av olika skäl undan för undan uttunnats, vilket bland annat haft till följd, att lönestandarden för importörernas personal genomsnittligt nedpressats till en anmärkningsvärt låg nivå. Härigenom har en reglering av tobaksimporten obestridligen i viss mån kommit att framstå som en social angelägenhet.

Vad angår ersättningen till importörernas personal finner jag icke anledning frågå de sakkunnigas förslag, att medeltalet av inkomster under åren 1938 och 1939 tages till utgångspunkt. Härav följer, att såsom villkor för erhållande av ersättning måste gälla, att vederbörande innehaft anställning hos tobaksimportör sedan den 1 januari 1938, mot vilken regel med hänsyn till omständigheterna i förevarande fall intet torde vara att erinra.

I likhet med utredningsmännen finner jag starka skäl tala för användande av ersättningsformen livränta i största möjliga utsträckning och föreslår för egen del 45 års ålder såsom nedre gräns för erhållande av livränta. Vad angår livräntans storlek anser jag mig icke kunna ifrågasätta högre belopp än 60 procent av medelårsinkomsten.

Propositionen behandlades av *sammansatt bevillnings- och första lagutskott*, vilket i sitt utlåtande nr 2 till 1943 års riksdag fann de föreslagna ersättningsreglerna i stort sett väl tillgodose ersättningstagarnas berättigade intressen. Utskottet, vars utlåtande godkändes av riksdagen, gjorde ej heller någon erinran mot lydelsen av de bestämmelser, varom nu är fråga.

I anledning av väckt motion hade *andra lagutskottet år 1950* att ta ställning till yrkande om höjning av ifrågasvarande livräntor. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 24 anförde utskottet bl. a.

Vid bedömandet av frågan huruvida dyrtidstillägg bör utgå å de livräntor, som åtnjutas av tobaksimportörernas förutvarande personal, är främst att märka tobakshandelsutredningens här ovan återgivna uttalande, enligt vilket utredningen funnit, att livräntorna bort tillmätas efter jämförelsevis generösa grunder. Ehuru livräntorna sedermera i propositionen nedsatts att utgå med lägre belopp än vad utredningen föreslagit, liksom å andra sidan åldern för erhållande av livränta sänkts från 50 till 45 år, fann *sammansatta bevillnings- och första lagutskottet*, som utlät sig över propositionen, att livräntetagarnas berättigade intressen blivit väl tillgodosedda genom de föreslagna ersättningsreglerna, ett uttalande, som måste ses mot bakgrunden av den nödställda belägenhet, vari förevarande yrkesgrupp vid

tiden för importmonopolets införande befann sig. Föredragande departementschefens ovan anmärkta uttalande, att regleringen av tobaksimporten obestriddligen i viss mån kommit att framstå såsom en social angelägenhet, torde också utgöra ett vittnesbörd om att statsmakterna genom de gällande ersättningsreglerna velat tillförsäkra den berörda personalen nödiga existensvillkor. Av förarbetena till förordningen framgår ej annat än att de fastställda livräntorna skola vara definitiva. Endast inträdet av förhållanden, som i väsentlig grad äro ägnade att rubba värdet av livräntorna, torde böra föranleda till en jämkning av dessa.

Den skiftning av det ekonomiska läget, som skett från tiden för importmonopolets införande till 1949, framgår av de statistiska uppgifter, som återfinnas i motionen och monolets till utskottet avgivna yttrande. Dessa utvisa, att levnadskostnaderna under nämnda tid undergått en viss stegring. Härigenom ha livräntorna otvivelaktigt i motsvarande mån förlorat i värde, men utskottet anser sig med hänsyn till det anförda icke kunna i förevarande sammanhang tillstyrka, att åtgärder vidtagas för att tillförsäkra nu ifrågavarande kategori livräntetagare dyrtidstillägg. Utskottet förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på spörsmålet och, om så kan anses påkallat, överväger möjligheterna att med monolet träffa överenskommelse rörande en höjning av ersättningsnivån för de personer, varom här är fråga.

I *proposition nr 158 år 1952* hemställde Kungl. Maj:t om riksdagens bemyndigande att med Tobaksmonolet träffa avtal om bestridande från bolagets medel av ett tillägg om 25 procent å de livräntor som utgick från och med den 1 juli 1952. Riksdagen lämnade det begärda bemyndigandet (L²U 32). Den 30 juni 1952 träffades avtal mellan staten och bolaget om det föreslagna tillägget å livräntorna.

Med hänsyn till inträffad ytterligare stegring av levnadskostnaderna höjdes dyrtidstillägget till 50 procent från och med den 1 juli 1957, se *Kungl. Maj:ts proposition nr 10 år 1957* (L²U 1957: 1). Genom avtal den 10 maj 1957 åtog sig bolaget att bestrida kostnaden även för detta tillägg.

För närvarande utgår livräntor till 42 personer med ett sammanlagt årligt belopp inklusive dyrtidstillägg av cirka 163 600 kronor. Storleken av utgående livräntors grundbelopp varierar mellan 100—6 000 kronor per år. Av livräntetagarna är 34 födda före år 1897, 3 år 1897, 4 år 1898 och 1 år 1900.

Remissyttranden

Statens pensionsanstalt har anfört bl. a.

De båda höjningarna med vardera 25 procent ansluter sig huvudsakligen till förändringarna av konsumentprisindex. Vid fastställandet av livräntorna år 1943 uppgick indextalet — omräknat till nuvarande indexserie — till 92 och vid höjningarna år 1952 och 1957 till 126 respektive 145. För januari månad 1963 är indextalet fastställt till 173, vilket i förhållande till 1943 års värden innebär en ökning av i det närmaste 88 procent. Om hänsyn skulle tagas enbart till förändringarna i levnadskostnaderna synes — med beaktande av statsmakternas tidigare ställningstagande i denna fråga — i och för sig en ytterligare höjning av tillägget vara motiverad. Flertalet av liv-

räntetagarna är emellertid även folkpensionärer. Under den period livräntor utbetalats har folkpensionsförmånerna avsevärt ökat. Under budgetåret 1944/45 utgick i genomsnitt enligt huvudbestämmelsen till ogift pensionär på ortsgrupp (dåvarande) 3 med samtliga tillägg 879 kronor, varmed må jämföras nuvarande 3 325 kronor. Folkpensionsnivån har sålunda ej endast höjts så mycket som motsvarar levnadskostnadsökningen utan dessutom realvärdemässigt fördubblats.

Frågor sådana som pensionernas värdebeständighet samt samordning av olika pensionsförmåner har under senare år fått en helt annan aktualitet än vid tiden för införandet av tobaksimportmonopolet. Sålunda har folkpensionen från och med år 1953 formligen indexreglerats, likaså är den från och med innevarande år utgående allmänna tilläggspensionen indexreglerad. Ersättning på grund av yrkesskada i form av livränta har under senare år förbättrats vid olika tidpunkter och med olika stora belopp, beroende på när livräntorna beviljats. De tidigast beviljade har därvid erhållit de största förbättringarna. Samtidigt med dessa förändringar har i vad gäller personalpensioneringen samordning införts med socialförsäkringsförmånerna, aningen — såsom fallet är huvudsakligen beträffande statlig och kommunal personalpensionering — enligt ett bruttosystem eller på annat sätt.

Mot bakgrunden av dessa förhållanden, vilka hittills ej närmare utretts vid de tillfällen överenskommelse träffats om tillägg å här avsedda livräntor från Svenska tobaksaktiebolaget, kan det enligt statens pensionsanstalts mening ifrågasättas huruvida det icke nu är erforderligt med en närmare utredning om vilken bedömning som för framtiden bör ligga till grund för eventuella förhöjningar av dessa livräntor.

Såsom torde framgå av vad sålunda anförts är pensionsanstalten icke beredd att tillstyrka bifall till motionen.

Styrelsen för *Tobaksbolaget* har anförts bl. a. att man vid bedömande av föreliggande fråga även borde ta hänsyn till den ökning av folkpensionerna som inträtt, innefattande kompensation för den levnadskostnadsstegring som den allmänna varuskatten medfört. I detta sammanhang påpekar styrelsen, att av de 42 livräntetagarna 34 är folkpensionärer innevarande år och övriga 8 uppnår folkpensionsåldern inom de närmaste tre åren. Styrelsen finner med hänsyn till det anförda, att skäl för höjning av dyrtidstillägget å ifrågavarande livräntor icke föreligger för närvarande.

Utskottet

Enligt en förordning av år 1943 har i samband med införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror ersättning i form av livränta tillerkänts enskilda tobaksimportörer och deras anställda samt tobaksagenter. Livräntorna är icke indexreglerade. På grund av särskilt avtal mellan Kungl. Maj:t och Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet — numera Svenska tobaks aktiebolaget (*Tobaksbolaget*) — utgives livräntorna av *Tobaksbolaget*.

Vid 1950 års riksdag väcktes motion med yrkande om dyrtidstillägg å ifrågavarande livräntor. I enlighet med andra lagutskottets utlåtande i ämnet avtog riksdagen motionen. Det förutsattes emellertid därvid, att Kungl. Maj:t skulle ha sin uppmärksamhet riktad på spørsmålet och, om så kunde

anses påkallat, överväga möjligheterna att höja ersättningsnivån för de personer, varom var fråga.

I enlighet med förslag av Kungl. Maj:t fastställdes dyrtidstillägg å livräntorna med 25 procent år 1952 och med 50 procent år 1957. Tobaksbolaget utger enligt åtagande även dyrtidstillägget.

Med hänvisning till den stegring av levnadskostnaderna som inträtt sedan år 1957 föreslås i förevarande motion en ytterligare höjning av livräntorna med 15 procent.

I yttrande till utskottet uttalar styrelsen för Tobaksbolaget, att av de fyrtiotvå livräntetagarna trettiofyra är folkpensionärer innevarande år och att övriga åtta uppnår folkpensionsåldern inom de närmaste tre åren samt att det med hänsyn härtill och då folkpensionerna ökat på senare år för närvarande icke föreligger skäl för höjning av dyrtidstilläggen å ifrågavarande livräntor.

Utskottet har vidare inhämtat yttrande från statens pensionsanstalt. Även pensionsanstalten pekar på höjningen av folkpensionerna och menar att frågorna om en samordning mellan folkpension och sådan livränta, varom här är fråga, samt om grunderna för eventuella höjningar av livräntorna bör utredas. På dessa skäl avstyrker pensionsanstalten motionen. Pensionsanstalten uttalar dock, att om hänsyn skall tagas enbart till förändringarna i levnadskostnaderna synes — med beaktande av statsmakternas tidigare ställningstagande i frågan — i och för sig en ytterligare höjning av tillägget vara motiverad.

De stegringar i levnadskostnaderna som inträffat sedan år 1957 motiverar enligt utskottets mening en höjning av ifrågavarande dyrtidstillägg. Att utan vidare sammankoppla livräntorna med folkpensionsförmånerna finner utskottet ej riktigt. Utskottet är för närvarande ej berett ta ställning till vilken höjning av dyrtidstilläggen som kan anses skälig. Det torde ankomma på Kungl. Maj:t att enligt samma principer som vid tidigare höjningar föreslå det dyrtidstillägg som tills vidare bör utgå. Emellertid anser utskottet att det av statens pensionsanstalt påtalade problemet om grunderna för framtida höjningar av livräntorna bör utredas.

Vad utskottet anfört om höjning av livräntorna och om behov av utredning synes böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

- 1) att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 22, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte såsom sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet här ovan anfört; samt
- 2) att motionen, i den mån den icke kan anses besvarad genom vad utskottet under 1) hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 2 april 1963

På andra lagutskottets vägnar:

JOHN R. ANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Nils Elowsson, fru Hamrin-Thorell, fru Carlqvist, fru Gärda Svenson, herrar Lars Larsson, Dahlberg, Nyman* och Hübinette;

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundvall, Nilsson i Göteborg*, Wiklund i Stockholm*, Wahrendorff, fru Eriksson i Ängelholm, fru Svenson i Kungsör, herrar Hamilton och Carlsson i Göteborg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.